

KASSA VÁROS LEVÉLTÁRA.

IFJ. KEMÉNY LAJOSTÓL.

A városi levéltárak régiségben, gazdagságban messze fölülmúlják a vármegyék levéltárait. A minék egyszerű oka abban rejlik, hogy a vármegyét alkotó nemesség jogait országos törvények biztosították; a birtokadományról szóló oklevelet pedig minden egyes tulajdonos féltékenyen őrizte saját nemesi udvarházában.

Ha a város királyi szabadalmat nyert, ennek részesévé sok százan váltak; a szabadalomlevelet tehát hatósági őrizetre kellett bízni. A város lakossága adót (census, taxa) fizetett a királynak; az adót ki kellett róni az egyesekre, be kellett tőlük szedni s erről számadást vezetni; a város közös erővel épített városfalat, bástyát, templomot; fizette jegyzőjét, papját, tanítóját; mindezzel egyeseket kellett megbízni, hogy számot adjanak róla.

Így telnek meg korán, kivált a szabad királyi városok levéltárai.

Kassa város levéltárában is tizenöt Árpád-korbeli oklevél őriztetik; java részük azonban csak később — a város tulajdonába jutott birtokokkal — került oda. Az 1347-ik évvel, mikor Kassa szabad királyi várossá lőn, indul levéltára gyarapodásnak; 1395-ig mintegy 350 darab XIV. századbeli oklevelet találunk benne; egy évvel előbből maradt reánk a legrégebb jegyzőkönyve, mely a *tilalmazásokat* tartalmazza.

1431-ben kezdődnek a számadások s 1460-ban az u. n. *Stadtbuch*, melybe a város jegyzője évről-évre feljegyezte a bírák, tanácsstagok, a választott község neveit, a birtokváltozásokat, végrendeleteket, czéhszabályokat stb. Hasonló könyvet már előbb is vezettek egy 1467-ik évi feljegyzés szerint: »*als in den alten unserem Stadtpuch in dem MCCCC XLIX. (1449.) jar*«.

Számosabb, a város által kiadott oklevelet is lemásoltak e

könyvekbe, mint az okleveleken levő feljegyzés tanúsítja, így a kereskedők társaságának 1475. évbéli szabadalomlevelén: »*Registrata in novo civitatis libro maiori, anno domini MCCCC. octogesimo.*«

A meggyűlt okleveleket a XVI. század első tizedében lajstromozták, megjelelvén pirosfestékes irattári jeggyel minden egyes oklevelet; a lajstrom s a festett betűkkel jelzett ládából, melyekben az okleveleket elhelyezték, egy-kettő megmaradtak korunkra.¹

A község 1570 körül levéltári szabályzatot is alkot, mely így hangzik:

»Item euer nahmhaften, wohlweisen wollet alle brieff und register ordenen nach alter löblicher gewonheitt in der schaczammer und beschreiben, worauff sie lauten und an ire stell legen.

Item kein brieff noch register sollen genommen werden on willen und wissen des herrn richters und des ersamen ratts; die man aber heraus nimptt, das man sie widerumb dahin legtt und das drey oder 4 personen allezeit noch brieffen oder stattbuchern dahin gehen.«

E században, János király uralma alatt, számosabb oklevél veszett el s az 1556-ik évi borzasztó tűzvésznek, mely épen a város jegyzője, Seyczlich Mátyás házában üt ki, szintén sok oklevél esett áldozatául. A hiány szembe is tűnik; az 1535—56. évekről aránylag kevés oklevél maradt reánk.

A város a hiteles helyektől kinyert másolatokkal² igyekezett pótolni a hiányokat.

A levéltár az 1640-ik évvel ismét rendezésre szorúl s a választott község a következőképen utasítja erre a tanácsot:

»Az politiára legfőképpen az szép concordia intvén mindeneket, annak utánna az nemes városnak régi szép, de ez mult időben obscuráltatott igazságinknak, rendtartásunknak helybe való állatására, az mely igazságok kiváltképpen három állapotból állanak, elsőben az mi privilegiumunknak, levélbeli documentumoknak continentijából; másod-

¹ A lajstromot közöltem a Történelmi Tárbán, 1893. évf. 381. l.

² »Quoniam superioribus disturbiorum temporibus multae privilegiales literae et literalia instrumenta ac literae metales istius civitatis Cassoviensis, maxime autem tempore capitaneatus egregii quondam Leonardí Ceczey, per quosunque ademptae abalienataeque sunt ac tandem etiam quaedam incendio civitatis perierunt«, ezért folyamodnak 1564-ben Báthory András országbíróhoz, hogy ez utasítsa a szepesi, egi és leleszi káptalant hiteles másolatok kiadására. Városi lt. 2498. szám.

szor az n. város házán avagy curiáján levő mindenféle registromoknak és egyebeknek inventárium szerint való registrációjából; harmadszor az törvények avagy arbiter által való compositiójoknak, végezéseknél mivoltából. Az elsőt igen szükségesnek látja az n. község, hogy mindenféle levelek megnézettsenek, perlustráltassanak fürminder, bíró és nótárius uramék jelenléteben, megtisztíttatván, vétettessenek szép registromokban, és ha mi az előbbeni nótáriusoknál avagy gróffok ládájában és akar holott volnának, azok is felvitettévé az tanácsházra, helyben állattassanak és esztendőnkint az regestrum szerint megláttatassanak, hogy idegen emberek kezéhez, az mint Darholtz uram dolgában történt, ne jutassanak, és tudhassák az fő gondviselők, szükségeknek idején mihez kell bizniok. Az másik hasonlóképpen, micsoda archivumja, repositiója, adóssága vagy az n. városnak avagy az szegény árváknak az n. curián, bíró uram éppen mindenestől fogva más regestrumban inventálni és azt is esztendőnkint meglátogatván, az kulcsát bizonyos helyen tartsák.

A rendezés meg is történt, amint arról a főbíró még ugyanez év július hó 5-én jelentést tesz:

»Továbbá mivel alkalmasint városunknak hasznos levelei nem kicsiny fáradtsággal és munkával nagy részből egyben szedettettek, az város archivumjához *conservator* avagy regestror kiváztatik, azért kegyelmetek arra illendő személyt is rendeljen... *Lycius György* uram mivel sokat munkálkodott az leveleknek egyben szedegetésében és kikeresésében, mostan is ő kegyelme az munkának continuálását és regestrálását ne nehezeltje felvállalni, ha tovább nem is, fél esztendőig, fizetést rendelvén ő kegyelmének.«

A rendezést és regestrálást *Lycius* uram, az iskola igazgatója híven teljesítette, feljegyezvén mindazon okleveleket is, melyeknek a régi lajstrom szerint a levéltárban kellett volna találatniok, de elvesztek, s mindazokat is, melyek még lajstromozatlanok.

A regestratori hivatalt is rendszeresítették, a mint kitűnik az 1653. évbéli statutumból:

»*Quintus articulus*. Ezen is kéreti fürminder uram az nemes községgel együtt bíró uramat és az n. tanácsot, hogyha hol és valakiknél az n. város hasznára és javára való levelek volnának és találatnának, azokat ő kegyelmének exigáltatná és az n. tanácsházra felhozatván, *regestror* uram kezében szolgáltatassanak és regestrumban tétessenek, hogy ha mikor kívántatik, legyen hol feltalálni.«

A levéltárat mai állapotában *Schwarzenbach Ferencz* teremtette meg. Kassán született 1706 ápril 25-én; 1738-ban nyeri meg a polgárjogot s ugyanez évben megválasztják *pro archivo*

cancellista czímen Polyáky Jánossal egyetemben levéltári tisztnek: az *archivi conservator*, más névvel *restaurator*, Lehóczky János lett évi 100 frt fizetéssel.

Schwarzenbach 1740-ben registrator lesz s évi fizetése 60 frt, 5 köből gabona, 1 hordó kassai bor. 1741-ben a választott község tagja s a 2-ik negyed vicekapitánya, 1744-ben *archivi conservator* is; 1745-ben vicanotárius, 1750-ben tanácsnok lesz. 1755-ben Klestinszky József vicanotáriussal egyetemben mint *archivi reductores* szerepelnek. 1764-ben, 58 éves korában szélütés vetett véget munkás életének.¹

Mikor fogott hozzá a levéltár rendezéséhez, 1738-ban, 1744-ben vagy 1755-ben-e? nem tudjuk. Tény, hogy 1760-ban befejezte az u. n. *titkos levéltár* anyagának lajstromozását. Az általa készített index czime: »*Tabularium metropolitanae in superiori Hungaria reg. lib. civit. Cassoviensis. Tomus primus.*« Alcizime: »*Thesaurus reg. ac lib. civit. Cassoviensis, sive iura, privilegia et libertates eiusdem ex authenticis literarum monumentis deductae et synoptice luci datae, studio et opera Francisci Antonii Schwarzenbach civitatis praelibatae iurati senatoris, patricii et archivi reductoris.*« A kötet 403 oldalra terjed s benne több mint negyedfélezer oklevél van lajstromozva tárgyanként, kezdve a privilégiumokon, a város jelenlegi és volt birtokairól szóló adományleveleken s végezve a nemesi és polgári családok okiratain.

Tartalmáról a következő fejezetczímeik adnak felvilágosítást:

Pars I. A. Cassovia (1261—1696). 48 darab. — B. Privilegia (1344—1719). 91 drb. — C. Insignia (1369—1502). 4 drb. — C. Ecclesia (1382—1824). 33. — C. Parochia (1382—1504). 9. — C. Hospitale (1283—1663). 11. — C. Patronatus (1508—1528). 16. — D. Depositorium (1361—1694). 86. — E. Tricesima (1404—1649). 32. — E. Nundinae (1347—1839). 10. — F. Telonium (1319—

¹ »Anno 1764. Franciscus Schwarzenbach tactus apoplexia obiit 14. Augusti.« Városi jegyzőkönyv. Olajfestésű arcképe a városi levéltárban függ; rajta e felirat:

»Patria me tellus, Patrium depingere fecit,
Mortuus ut vivam? gratia magna Patrum!
Inde mihi nulli, Patriae sunt semper honores,
Publica jura volunt, et mea scripta docent.«

Alább:

»Cernis Francisci Schwarzenbach, lector amice,
Effigiem, studeas esse reaedificans.«

1643). 150. — G. Census. (1406—1644). 19. — G. Contributio (1321—1525). 23. — H. Procuratoria (1433—1653). 12. — H. Monetatio (1457—1625). 12. — H. Cerevisia (1399—1528). 6. — G. Migratio (1426—1562). 15. — H. Exercituatio (1433—1648). 10. — G. Castellum (1467—1628). 5. — H. Requisitio (1552—1554). 5. — H. Collatio (1558—1644). 3. — J. Pons (1595—1600). 8. — J. Confirmatio (1492—1686). 5. — J. Miscellanea (1344—1686). 15. — A. Domus (1554—1625). 7.

Pars II. K. Forró (1414—1640). 22. — K. Garadna (1259—1669). 24. — K. Forró et Garadna (1549—1562). 32. — Szebenye (1245—1597). 33. — Tehány (1351—1399). 5. — Baska (1328—1524). 13. — Kavecsány (1423). 2. — Szokolyó (1429—1633). 5. — Arany-Ida (1349—1628). 14. — Miszlóka (1408—1651). 7. — Tökés (1330—1629). 15. — Miszlóka et Tökés (1382—1397). 4. — Szilvás-Apáti (1357—1650). 37. — Kalsa (1327—1609). 51. — Szilvás-Ujfalu et Kalsa (1404—1794). 27. — Radács, Berki, Berzenke et Dobrova (1300—1676). 38.

Pars III. Boldogkő (1462—1464). 6. — Sebes (1491—1531). 13. — Ruzska (1492—1555). 28. — Torna (1528—1531). 4. — Szikszó (1525—1556). 5. — Széplak-Apáti (1605—1644). 9. — Kis-Ida (1605—1644). 2. — Bukócz (1491—1529). 4. — Czéce (1520.) 2. — Nádasd (1508—1529). 7. — Peklén (1511—1516). 4. — Buják (1486—1504). 2. — Miscellanea (1437—1704). 14.

Pars IV. Tartalmazza az egyes családokra vonatkozó okleveleket s a következő sorrendben sorolja fel: Darholz (1475—1623). 34. — Kálnai (1338—1638). 40. — Dereneséni (1466—1548). 41. — Jeszenői (1330—1424). 31. — Karácsondi 1416—1517). 10. — Beken (1324—1554). 66. — Somos (1332—1402). 6. — Misle (1325—1421). 6. — Poch (1338—1428). 8. — Szentkirályi (1348—1663). 39. — Bárczai (1488—1575.) 8. — Gitze (1468—1493). 8. — Pezeren (1347—1384). 3. — Stanch (1359—1393). 4. — Kázmér (1365—1372). 5. — Széplaki apátság (1328—1608). 3. — Lengyel (1430—1696) 16. — Ruszdorfer (1491—92). 2. — Gabriel (1485—1512). 4. — Leukus (1342—1414). 2. — Fáy (1334—1606). 3. — Vitan (1372—1554). 2. — Bel (1333—1402). 2. — Hegyemei (1490—1552). 3. — Neszta (1381—1388). 2. — Tekai (1388—1429). 2. — Kajul (1342). 2. — Beke (1337—1359). 3. — Lapispataki (1489). 2. — Perényi (1406—1495). 5. — Zedlez (1445—1468). 2. — Lazov (1383—1512). 3. — Zakali (1452—53). 2. — Hamvai (1434—1446). 2. — Gadnai (1412—1498). 3. — Báthori (1475—1525). 2. — Segnyei (1471—1516). 5. — Miscellanea (1239—1697). 123 drb.

Appendix partis I. (1557—1656). 12. — *Partis II.* (1364—1613). 4. *Partis III.* (1498—1506). 2. — *Partis IV.* (1358—1685). 115 drb.

Ez oklevél-anyag másolását is megkezdte; a kézirat 684 oldalra terjed s a *Telonium* 34. számáig halad. Címe: »*Speculum tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis, iura et privilegia copialiter exhibens, conamine et industria Fr. Ant. Schwarzenbach senatoris patricii et archivarii eiusdem civitatis in lucem editum.*«

Az u. n. nyilvános levéltár lajstromát Schwarzenbach két kötetben adta. Az elsőben 702 lapon 11,586 számot sorol fel 1340—1700-ig. Címe: »*Tabularium metropolitanae in superiori Hungaria lib. et reg. civ. Cassoviensis. Tomus secundus. Miscellanea tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis acta, per Fr. Ant. Schwarzenbach senatorem patricium et archivarium eiusdem sinoptice luci data anno 1760.*«

Az 1701—1737-ig terjedő kötet 464 lapon a 11,587—19,148. számig halad. A 18,052. és 18,847. számoktól ismét XIV. századbeli keletű oklevelekkel kezdődik, melyek az iratok rendezése közben kerültek ismét kezébe. A kötet címe: »*Continuatio tomi secundi tabularii lib. et reg. civ. Cassoviensis.*«

E kötetekhez Schram József senator készíté 1814-ben a névmutatókat; ugyanez egy 128 lapra terjedő kötetben 956 oklevelet lajstromozott. Számuk 19,149—20.105 s az 1326 évtől 1737-ig terjednek. E munkáért, melyben Hudák András levéltári őrök, majd registrator, segédkezett neki, 2000 frtot kapott a várostól.

Schram 1822-ben meghal, s a munkát Hudák folytatta 1829-ben történő nyugdíjazásáig. Hudák készítette az 1738—88. évek névmutatóit is.

1834-ben Gönczy Gábor és Rothammer Imre folytatják a névmutatók készítését.

1848-ban szervezik a levéltárnoki állást 400 frt évi fizetéssel s arra Rothammert megválasztják. Ugyanekkor készül az »*Utasítás Kassa város levéltárnoki hivatala részére.*«

A jelenlegi polgármester Münster Tivadar alatt a több különálló helyiségben elhelyezett levél- és irattárat egyesítették az e célra épült négy teremben s a rendezést Éder Gyula városi tanácsnok vitte keresztül, aki egyszersmind 10.000 darab missilis levelet akként tett a kutatásnak hozzáférhetőbbé, hogy azokat évek szerint egybeszedve, az illető csomókba elhelyezte s olyké-

pen számozta, hogy az illető csomóban levő legnagyobb folyószámot nyert missilisek új folyószámot (pl. 2392/97.) nyertek.¹

Azonban még ezenfelül is egy-két ezerre megy az újabban előkerült oklevelek száma, melyek az 1324-ik éven kezdődnek s teljesen lajstromozatlanok. Ezekhez sorozhatjuk a jegyzőkönyveket, számadásokat, adólajstromokat, a stilusokat (formulás-könyveket) s néhány latin és német kódexet.

Az oklevelek közlése érdekében eddig nem sok történt, bár történetíróink közül számosan: Ábel Jenő, Bunyitay Vincze, Csánki Dezső, Csoma József, Dedek Cr. Lajos, Demkó Kálmán, Fejérpataky László, Fraknoi Vilmos, Hajnik Imre, Henszlmán Imre, Hodinka Antal, Kronos Ferencz, Mihalik József, Petkó Béla, Ráth György, Révész Kálmán, Szilágyi Sándor, Tagányi Károly, Thallóczy Lajos, Thaly Kálmán stb., megfordultak a levéltárban s bőven merítettek belőle. Hisz a 15 eredeti s 6 másolatban levő Árpád-kori oklevél közül is több kiadatlan; pedig mind köztörténeti, mind diplomatikai szempontból felette kívánatos volna azok közzététele. Az Anjou-kori oklevéltár is becses kiegészítést nyerne e levéltárból. Megnehezíti a kiadást az, hogy az Árpád-koriak mind, a XIV. századbeliék java része a titkos levéltárban kettős zár alatt őriztetnek, melyhez az egyik kulcs a polgármester, a másik a levéltárnok őrizetére van bízva. E bajon pedig könnyű szerrel segíthetne a város, ha a titkos levéltárnak ma csupán történeti fontosságú részét a nyilvános levéltárba osztaná be. Különben a hatóság a legnagyobb liberalitással nyitja meg a levéltár ajtaját bárki előtt s az akadémia vagy az egyetemi könyvtár megkeresésére a legnagyobb készséggel küldte és küldi meg a kívánt okiratokat.

A levéltár eredeti Árpád-korbeli oklevelei a következők:

- 1239. Miklós mester adományul nyeri Visna földjét.
- 1245. Szebenye földjén osztóznak egyrésztől Benedek és Sándor, másrésztől János és Péter.
- 1249. Zsigra, Richnó és Kropmarch határjárása. (Megvan a győri káptalan 1338-iki átiratában is.)
- 1259. IV. Béla Granna földjét Kozmának adományozza.

¹ Szilágyi Sándor, A kassai levéltár új rendezése. Századok, 1882. évf. 603. l.

1261. V. István Fel-Kassát Samphleben és Obl kassai lakosoknak adományozza.

1269. Timoth zágrábi püspök és Helleus egyezkednek Helias birtoka iránt.

1275. IV. László megerősíti V. István 1261. évbeli adományát.

1278. Erzsébet királyné megerősíti IV. Béla adománylevelét.

1281. Lodomér esztergomi érsek ítélete Miklós aranyműves ügyében.

1283. Márton pápa levele a kassai kórház ügyében.

1292. Endre egri püspök a kassaiak dézsmája iránt.

1292. Az egri káptalan ugyane tárgyban.

1297. III. Endre adománylevele Hannus részére.

1297. Endre egri püspök Hannusnak Kassa és Gölnicz közt fekvő birtokán a dézsma iránt intézkedik.

1300. III. Endre átírja IV. László adományát Berzenke birtoka iránt.

Átiratban a következők maradtak reánk:

1246. IV. Béla adománylevele Fügedről. Átírja az egri káptalan 1414-ben.

1247. IV. Béla adománylevele Pál részére Bodoló földéről. 1355-iki átirat.

1255. Malek nevű föld adományozása. Átírja az egri káptalan 1358-ban.

1269. IV. Béla adománylevele Zsigra stb. birtoka felől. Átírja a győri káptalan 1338-ban.

1288. Széplakról szóló oklevél. Átírja az egri káptalan 1358-ban.

1290. Endre egri püspök ítélete az abaujvári esperes és Kassa között folyó perben. Átírja Imre egri püspök 1382-ben.

Ki kell még emelnem a városi jegyzőkönyvek fontosságát köztörténetünkre. Kivált a XVII. századbeliek napról-napra viszatükrözik Kassa, sőt mondhatjuk: az egész felvidék politikai érületét s az események és eszmék hatását a polgárságra s így megbecsülhetetlen adalékot nyújtanak e század történelméhez.